

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.27>
УДК 343.97

Сергій Федорович Денисов
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 6

ORCID: 0000-0002-1218-0016
E-mail: DSF7002@gmail.com

Харківський національний університет внутрішніх справ

Юрій Володимирович Філей
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету

ORCID: 0000-0001-5919-1129
E-mail: fileyyuriy@gmail.com

Національний університет «Запорізька політехніка»

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджується проблематика протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Наголошується, що економічна злочинність обумовлена деструктивними тенденціями в розвитку ринкових відносин в економіці і соціальній сфері. Відсутністю реальної захищеності легітимних економічних відносин, відставанням правотворчої діяльності від потреб господарської практики, безсистемним прийняттям правових актів стосовно окремих елементів економічної системи.

Ключові слова: детермінація, економічні відносини, злочинність, кримінологія, протидія.

Постановка проблеми. Економічні правопорушення здійснюють значний вплив на дестабілізацію банківської, зовнішньоекономічної, торговельної діяльності, інвестиційний клімат і виробництво. Особи, які вчиняють ці правопорушення, відрізняються високою соціальною пристосованістю, добре орієнтуються у соціальних і правових нормах. Проте більшість членів суспільства відносяться байдуже до економічної злочинності. Така позиція громадськості впливає на здійснення контролю над злочинністю цього виду, а також і на відношення кримінальної юстиції до цієї проблеми. Підставою для такого байдужого відношення може служити та обставина, що факт спричинення шкоди суспільству складно встановити, а також той факт, що економічний злочинець, на думку громадськості, не

відповідає стереотипу традиційного злочинця. До цього слід додати втрату етичних орієнтирів, атрофію відчуття протесту до протиправних способів досягнення матеріального достатку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми детермінації злочинності зробили: Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, А. М. Бойко, Б. В. Волженкін, Я. І. Гілінський, В. О. Глушков, В. В. Голина, Б. М. Головкін, І. М. Даньшин, Т. А. Денисова, А. І. Долгова, Ю. А. Дорохіна, В. М. Дрьомін, О. О. Дудоров, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, О. Г. Кальман, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. О. Навроцький, С. І. Нежурбіда, В. О. Туляков, М. І. Хавронюк, В. І. Шакур та інші [1-27].

Разом з тим, не зважаючи на актуальність, проблематика виявлення причин та умов злочинності у сфері економіки не знайшла належного теоретичного висвітлення з урахуванням сучасних кримінологічних реалій.

Мета дослідження. На основі комплексного аналізу загально-теоретичних і галузевих проблем протидії злочинності сформулювати сучасний погляд на виявлення причин та умов кримінальних правопорушень у сфері економіки, оскільки цей процес необхідно постійно удосконалювати.

Викладення основного матеріалу. Економічна сфера суспільства – це сфера суспільного життя, пов'язана з виробництвом матеріальних благ, що включає діяльність і відносини виробництва, обміну, розподілу і споживання.

Економічна злочинність як самостійне поняття, що означає складне, внутрішньо суперечливе соціальне явище, з'явилося в кримінології порівняно недавно. В середині ХХ ст. під економічною злочинністю розуміли злочинність «білих комірців», а в наш час вона включає широке коло протиправних діянь щодо зловживання економічною владою.

Найбільш струнку концепцію вдалося створити американському кримінологові Едвінові Сатерленду, завдяки якому широко увійшов до вживання термін «білокомірцева злочинність». Дане Е. Сатерлендом у 1939 році визначення цього виду злочинності передбачало включення в нього злочинів, що вчинюються респектабельними особами, які займають високе соціальне становище, в процесі своєї професійної діяльності.

Проте вузькість даного підходу, пов'язана з тим, що економічні злочини вчинюються не лише керівниками від імені і на користь підприємства, але й іншими особами, неминуче вимагало перегляду такого трактування поняття «білокомірцевої злочинності».

Найбільший інтерес до економічної злочинності проявився в 70-і роки. Цей інтерес був викликаний різким зростанням кількості таких злочинів, небувалими розмірами шкоди, що завдавалась економіці держав цими злочинами. Певною мірою інтерес до даної проблеми був пов'язаний з теоріями кримінологій, що стосуються, зокрема, залежності злочинності економічного характеру від економічної і політичної системи держав, проблеми можливих типів злочинців, які вчинюють подібні злочини.

Практично усі вчені, починаючи з Е. Сатерленда, займаючись вивченням економічної злочинності, намагалися сформулювати її поняття. Майже всі ці варіанти схожі між собою, проте кожен автор або додавав, або

виключав якусь ознаку з попереднього відомого поняття. Таке різноманіття і привело до неможливості створення єдиного чіткого визначення даного феномену, яким могли б оперувати кримінологи.

Характерною особливістю всіх подальших (після Е. Сатерленда) визначень економічної злочинності є той факт, що з них повністю був виключений суб'єкт злочину, тобто особа, яка займає високе соціальне становище. Особливо яскраво це виявилось в 70-і роки. Пояснюється це, поперше, тим, що був розширений круг діянь, що підпадають під економічні злочини, де суб'єктами стали особи, які стоять на середній сходинці соціальної ієрархії, а по-друге, була зроблена спроба відвернути увагу громадськості від представників вищих соціальних верств. Незмінною ж залишалася та ознака, що дані злочини вчинюються в процесі професійної діяльності.

На думку А. П. Закалюка, критерієм виокремлення злочинів у сфері економіки є спрямованість на економічні відносини, а для певної їх частини також наявність економічного інтересу та мети отримання злочинним шляхом економічного результату через зміну економічних відносин у власних цілях [10, с. 109].

Останнім часом спостерігається процес злиття економічних і загальнокримінальних злочинів, а також злиття з організованою злочинністю. Проникаючи в різні сфери економіки, злочинні об'єднання прагнуть не лише до встановлення контролю за діяльністю конкретних підприємств, але і до створення власних структур, здатних зайняти лідируюче положення в інфраструктурі окремих галузей виробництва. Підвищується інтелектуальний рівень злочинної діяльності, розширюється сфера і способи посягань.

Проблемі визначення та класифікації злочинів у сфері економіки на сучасному етапі приділив значну увагу відомий український кримінолог А. П. Закалюк, який наголошує, що «злочинність у сфері економіки – це сукупність передбачених законом умисних корисливих злочинів, що мають об'єктом посягання легальні економічні відносини та спрямовані на задоволення матеріальних інтересів суб'єкта злочину, а за наявності у нього окремого економічного інтересу, – до отримання власного економічного результату» [10, с. 116-117].

Оскільки не існує єдиного поняття економічної злочинності, не можна говорити і про єдину класифікацію таких злочинів.

Динаміка злочинів, що виявляються у сфері економічної діяльності, характеризується нерівномірністю. Кількість зареєстрованих злочинів постійно змінюється. Детальні статистичні дані наведено у численних аналітичних звітах [28-30].

Проте, ці дані все менше відображають реальні масштаби злочинності даного виду. При аналізі злочинності важливо враховувати, що загальнокримінальна неорганізована злочинність виявляється більш повніше, ніж організована економічна злочинна діяльність. Тому загальнокримінальна злочинність при всій її латентності відображається в статистиці в більшій своїй частині, а злочинність у сфері економіки – лише в невеликому відсо-

тку, а тому за даними кримінальної статистики важко судити про фактичних тенденція цього виду злочинності.

Згідно з багаточисельними оцінками, подібне положення обумовлене: по-перше, тим, що більшість злочинів у сфері економічної діяльності відносяться до групи високолатентних; по-друге, зниженням рівня інформованості правоохоронних органів про такі злочини і ослабленням діяльності, спрямованої на їх виявлення; по-третє, тим, що економічна злочинність так чи інакше зачіпає приватний сектор, який будь-якими шляхами прагне не допустити до своєї діяльності правоохоронні органи. Крім того, більшість службових корисливих зловживань, що опосередковано зачіпають інтереси суспільства, які вчиняються елітою або близькими до неї кругами, не стають предметом кримінального переслідування.

Значні корективи при цьому вносять процеси криміналізації і декриміналізації протиправних діянь в економіці. З'являються нові специфічні види і форми злочинної діяльності, що вимагають адаптації до них правоохоронної системи, що призводить до тимчасового зниження рівня реєстрації злочинності в даній сфері.

Економічні злочини носять усе більш витончений характер, маскуються під прогресивні форми ринкової діяльності. Прикметою часу стало проникнення загальнокримінальної злочинності в економіку і її трансформація в економічну організовану злочинність, що неминуче приводить до порушення нормального економічного розвитку держави. Кримінологічною особливістю економічної злочинності є також і постійне розширення видів злочинних посягань у сфері економіки.

Вчинення одного економічного злочину може потягнути і вчинення ряду інших. Крім того організована злочинність, як правило, базується на системі високоприбуткових злочинів у сфері економічної діяльності.

При аналізі економічної злочинності необхідно враховувати особливо високий рівень її латентності. Реальні масштаби цієї прихованої злочинності непорівнянні з кількістю зареєстрованих злочинів. Більшість економічних злочинів з різних причин не знаходять віддзеркалення в офіційній статистиці – рівень їх латентності знаходиться в межах 70-95%. Результати досліджень свідчать, що вся зареєстрована економічна злочинність складає не більше за третину від її загального фактичного масиву.

На значній латентності злочинів у сфері економічної діяльності позначається і пасивність населення.

Особи, що вчинюють ці злочини, відрізняються високою соціальною пристосованістю, добре орієнтуються у соціальних і правових нормах. Даний тип особи злочинця характеризує корислива мотивація. Як правило, це чоловіки і жінки, які досягли віку 30-и і більше років, мають вищу або середню освіту, працюють в державних або приватних економічних структурах.

Кожному віку властиві свої форми злочинної поведінки. Так, для неповнолітніх характерне вчинення крадіжок, грабежів, розбоїв, а для більш старших – злочинів у сфері економіки. Рівень освіти також впливає на

форми злочинної поведінки. Для злочинців з високим рівнем освіти характерніші не крадіжки або грабежі, а вчинення економічних злочинів.

У своїй протиправній діяльності типовий економічний злочинець прагне до зміцнення або завоювання як стійкого економічного становища (за рахунок максимізації прибутків), так і високих статусних позицій в суспільстві. Досягнення надприбутку забезпечується ними за рахунок не прийнятної для легальної господарської системи поведінки – прямого порушення кримінального, цивільного, податкового, митного і іншого законодавства або відходу від виконання юридичних зобов'язань в умовах нестабільності і суперечливості законодавства.

Особлива суспільна небезпека економічної злочинності обумовлюється як безпосередньою шкодою, що наноситься нею, так і тим, що вчинення злочинів економічної спрямованості підриває економіку країни, забезпечує суб'єктам кримінальних посягань досягнення незаконного збагачення, як правило, засобами, які не лише не сприяють збільшенню сукупного багатства в суспільстві, але й ведуть до соціально несправедливого його перерозподілу. Іншими словами, задоволення потреб одних суб'єктів економічних відносин задовольняється за рахунок потреб інших суб'єктів цих відносин.

Вивчаючи проблему економічної злочинності, не можна обійти питання і про ті чинники, які сприяють таким злочинам і полегшують їх вчинення. Само по собі виявлення фактичної картини злочинності і її розвитку ще не дає відповідь на питання, що ж робити. Між етапом оцінки злочинності і етапом організації протидії обов'язковий етап виявлення причинності злочинності, оскільки впливати необхідно на те, що породжує злочинність і її розвиток.

Причини вчинення корисливих злочинів у сфері економіки носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Так, в детермінації злочинності беруть участь і біологічні, і соціальні особливості людини. Наприклад, не вплутається у бійку фізично слабка особа, важко скоювати економічні злочини з низьким рівнем інтелектуального розвитку.

Виділяються наступні найбільш поширені види причин корисливих економічних злочинів, похідні від [16, с. 371-372]:

а) загальної деморалізації особи – алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, паразитичного існування людей, внаслідок чого виникають спотворені потреби і труднощі в їх задоволенні, у тому числі унаслідок відсутності легальних джерел доходів;

б) гонитва за надприбутками, що найчастіше визначає вчинення найбільш небезпечних форм економічних і службових злочинів;

в) тінювих економічних і інших стосунків, що передбачають вирішення інколю повністю легальних завдань на основі позаправової винагороди контрагентів і використання таким чином не заснованого на законі порядку передачі і отримання грошей, матеріальних цінностей, несплати податків і інших платежів;

г) безгосподарності, недоліків обліку і контролю, охорони майна, прорахунків в правоохоронній діяльності, внаслідок чого формується переконання в безкарності і допустимості вчинення нових майнових злочинів;

г) бюрократизму, що приводить до прагнення за будь-яку ціну забезпечити видиме благополуччя і приховати факти розбазарювання державних і інших коштів, корисливі зловживання, хабарництво;

д) прорахунків в управлінні економікою, що приводить до інфляційних процесів, зниження життєвого рівня населення, корисливих злочинів у сфері приватизації;

е) порушень демократичних принципів управління суспільством, відсутності гласності, механізмів дієвого контролю за різними гілками влади, результатом чого буває корисливе використання державного апарату в особистих інтересах.

Економічна злочинність обумовлена деструктивними тенденціями в розвитку ринкових відносин в економіці і соціальній сфері. Відсутністю реальної захищеності легітимних економічних відносин, відставанням правотворчої діяльності від потреб господарської практики; лібералізацією правового регулювання підприємницької діяльності і пом'якшенням відповідальності за правопорушення в даній сфері; безсистемним прийняттям правових актів стосовно окремих елементів економічної системи, у зв'язку з чим згадані акти не лише не співвідносяться один з одним, але інколи носять суперечливий характер. Відсутністю ефективної системи державного контролю за приватизацією, процесами перерозподілу, рухом капіталів, діяльністю господарюючих суб'єктів і так далі. Недоліками в організації документообігу і обліку матеріальних цінностей, контролю за їх використанням, помилками в підборі і розстановці кадрів. Недоліками в діяльності правоохоронних органів, відставанням організаційно-управлінських заходів реагування на зміну криміногенної ситуації у сфері економіки.

Відсутність у переважної більшості громадян навичок економічної поведінки в умовах ринкових відносин, низька поінформованість про процедури здійснення цивільно-правових, господарських правочинів істотно впливають на віктимність поведінки у сфері економічних відносин.

Підприємницький сектор зорієнтувався головним чином на торгівлю і посередництво, перетворився на надбудову над тими, хто виробляє матеріальні блага у реальному секторі економіки, що сприяє деградації промисловості, яка без необхідних інвестицій і державної підтримки приречена на використання застарілих технологій. Псевдоринкові економічні відносини, що склалися в цих умовах, привели до зниження привабливості продуктивної праці в легальній економіці, відтоку інвестицій законослухняних агентів ринку, наростання соціальної напруженості в суспільстві і, як наслідок, до зростання криміналізації даної сфери.

Вирішальним чинником зростання кримінальної активності в економічній сфері стало прагнення суб'єктів господарської діяльності до досягнення максимального прибутку, який в умовах високих підприємницьких ризиків (інфляція, неплатежі, високі податки, корупція, шахрайство) можна було досягти лише з використанням протиправних методів. Так, податкова система в Україні практично не дозволяє вижити виробникові після

сплати всіх податків в їх повному обсязі. У результаті в кримінальні економічні відносини виявилася включеною значна частина підприємців.

В умовах економічної нестабільності, коли держава не забезпечує легальних способів досягнення матеріального успіху, виникає прагнення до протиправної економічної діяльності, що надає великі можливості для швидкого збагачення. Багато хто прагне отримати високі доходи за будь-яку ціну. Нормою життя таких людей стають жадність і егоїзм, віра у всесилля підкупу, заздрість. Їх протиправна діяльність виступає у формі поведінки, організовуваної за принципом «Максимум прибутків при мінімумі праці», де інновації зводяться лише до пошуку можливостей для злочинного збагачення, а ризик здобуття доходу варіюється залежно від міри упевненості в безкарності.

Економічний злочинець не сприймає себе як злочинця, хоча і допускає, що порушує закон. Проблема тут полягає і в тому, що засоби масової інформації дуже односторонньо висвітлюють образ традиційного злочинця, а також і в тому, що економічно злочинну поведінку важко на перший погляд відрізнити від соціально слухняної. Економічні злочинці виправдовують свої злочини тим, що вчинюють їх з мовчазної згоди або схвалення громадської думки. Вони заперечують спричинення шкоди громадянам, а також стверджують, що практично всі бізнесмени поступають так само. Економічними злочинцями рухає бажання за будь-яку ціну зробити кар'єру і добитися успіху.

Одним із сприяючих чинників визнається те значення, яке традиційно приділяється матеріальному успіху і владі як основі становища в суспільстві. Коли законне використання влади не дозволяє досягти бажаних матеріальних благ і політичних цілей, для їх досягнення може бути використане зловживання владою. Збільшені амбіції, родинні зв'язки підсилюють спокусу скористатися своїм соціальним положенням для створення незаконним шляхом свого благополуччя.

Коли у особи виникає мотивація жити не гірше, ніж високо забезпечені люди, вона може обрати законний або незаконний шлях. При прийнятті рішення враховуються існуючі в суспільстві моральні, правові та інші норми, громадська думка та думка близьких осіб. Так, якщо оточуючи засуджують загальнокримінальні злочини, але поблажливо ставляться до економічних, то орієнтована на незаконне збагачення людина буде планувати не вчинення крадіжки, а, наприклад, ухилення від сплати податків. Якщо оточуючи взагалі засуджують злочинний варіант поведінки, то людина може відмовитися від вчинення злочину чи все-таки погодиться його вчинити під сильним впливом співучасників або відповідних обставин. Крім цього враховуються об'єктивні фактори, наприклад, заходи контролю на підприємстві. Береться до уваги також практика виявлення та запобігання злочинам, покарання винних.

Якщо прибуток значно перевищує можливе покарання, то такий злочин стає вигідним. Кримінальна поведінка не має бути економічно або соціально вигідною. В той же час важливо покращувати економічні і соціальні умови життя людей.

Не може довго забезпечуватися систематична, масштабна злочинна діяльність без кримінальних зв'язків з різного роду службовими особами, використанням можливостей державного апарату і ряду інститутів громадянського суспільства. Якщо спочатку мета такої діяльності уявляється як отримання надприбутку, то потім вона неминуче доповнюється метою досягнення влади для забезпечення, збереження і примноження кримінальних доходів. Так економічна злочинність починає змикатися з корупційною.

Необхідно зазначити, що чим далі при дослідженні причинних ланцюгів кримінолог відходить від злочину, тим більше він вступає в сферу інших фахівців, наприклад, економістів.

Висновки. Ключовий критерій віднесення того або іншого протиправного діяння до розряду економічних злочинів – об'єкт посягання. Перш за все, такі злочини заподіюють шкоду економіці держави в цілому або окремим секторам економіки, а також приватнопідприємницькій діяльності. Крім того, збиток може бути завданий групам громадян (споживачам). Якщо ж шкода заподіюється окремим індивідам, то такі злочини вже не можна віднести до економічних (наприклад, різного роду шахрайства або посягання на приватну власність). Такі злочини, хоча і носять корисливий характер, мають бути віднесені до загальнокримінальних.

У сучасній кримінології під злочинністю у сфері економічної діяльності (економічною злочинністю) розуміється сукупність корисливих злочинів економічної спрямованості, що вчиняються в даній сфері на певній території за певний період в процесі професійної діяльності і учасників економічних стосунків, що посягають на інтереси, а також порядок управління економікою.

На значній латентності злочинів у сфері економічної діяльності позначається і пасивність населення.

Економічна злочинність обумовлена деструктивними тенденціями в розвитку ринкових відносин в економіці і соціальній сфері. Відсутністю реальної захищеності легітимних економічних відносин, відставанням правотворчої діяльності від потреб господарської практики; безсистемним прийняттям правових актів стосовно окремих елементів економічної системи.

Перелік посилань

1. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю: теоретико-методологічне узагальнення. Вінниця, 2006. 1040 с.

2. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): моногр. Львів, 2008. 380 с.

References

1. Antypov, V. I. (2006). The shadow economy and economic crime: global trends, Ukrainian realities and legal means of control: theoretical and methodological generalization. Vinnytsia. 1040 p. (in Ukrainian).

2. Boiko, A. M. (2008). Determination of economic crime in Ukraine in the context of the transition to a market economy (theoretical and criminological research): monograph Lviv. 380 p. (in Ukrainian).

3. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности по уголовному праву России. Санкт Петербург, 2007. 765 с.
4. Гишинский Я. И. Криминология. Теория, история, эмпирическая база, социальный контроль: курс лекций. Санкт Петербург, 2002. 384 с.
5. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків, 2011. 120 с.
6. Даньшин И. Н. За преступление – наказание. Харьков, 1975. 106 с.
7. Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді: моногр. Запоріжжя, 2010. 396 с.
8. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: моногр. Київ, 2016. 744 с.
9. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: моногр. Київ, 2003. 924 с.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології. Київ, 2007. Т. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
11. Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії / за ред. О. Г. Кальмана. Харків, 2005. 255 с.
12. Бабанін С. В., Кисельов І. О., Лисенко В. О., Філіпп А. В., Хашев В. Г., Шаблістий В. В. Кваліфікація окремих злочинів у сфері економіки: практ. посіб. Дніпро, 2018. 124 с.
13. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ, 2019. 464 с.
14. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. Київ, 2009. 282 с.
3. Volzhenkyn, B. V. (2007). Crimes in the field of economic activity under the criminal law of Russia. Saint Petersburg. 765 p. (in Russian).
4. Gilinskii, Ia. I. (2002). Criminology. Theory, history, empirical base, social control: a course of lectures. Saint Petersburg, 384 p. (in Russian).
5. Holina, V. V. (2011). Crime prevention (theory and practice): textbook. Kharkiv, 120 p. (in Ukrainian).
6. Danshyn, I. N. (1975). For a crime is a punishment. Kharkov, 1975. 106 p. (in Russian).
7. Denysov, S. F. (2010). Determinants of crime and models of criminological prevention of youth crimes: monograph. Zaporizhzhia. 396 p. (in Ukrainian).
8. Dorohina, Yu. A. (2016). Crimes against property. Theoretical and legal research: monograph. Kyiv, 744 p. (in Ukrainian).
9. Dudorov, O. O. (2003). Crimes in the sphere of economic activity: criminal-legal characteristic: monograph. Kyiv. 924 p. (in Ukrainian).
10. Zakaliuk, A. P. (2007). Course of modern Ukrainian criminology. Vol. 2: Criminological characteristics and prevention of certain types of crimes. Kyiv. 712 p. (in Ukrainian).
11. Kalman, O. H. (Ed.). (2005). Crime in the field of economics: problems of forecasting, planning and coordination of countermeasures. Kharkiv, 255 p. (in Ukrainian).
12. Babanin, S. V., Kyselov, I. O., Lysenko, V. O., Filipp, A. V., Khashev, V. H., Shablysty, V. V. (2018). Qualification of individual crimes in the field of economics: a practical guide Dnipro. 124 p. (in Ukrainian).
13. Havroniuk, M. I. (Ed.). (2019). Corruption schemes: their criminal-legal qualification and pre-trial investigation. Kyiv. 464 p. (in Ukrainian).
14. Kravchuk, S. Y. (2009). Economic crime in Ukraine. Kyiv. 282 p. (in Ukrainian).

15. Криминология: учеб. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва, 1998. 566 с.
16. Криминология: учеб. для вузов / под ред. А. И. Долговой. Москва, 2002. 848 с.
17. Денисов С. Ф., Пузиревський М. В. Кримінологічний словник-довідник. Чернігів, 2019. 392 с.
18. Джужа О. М., Василевич В. В., Черней В. В. та ін. Кримінологія: підруч. Київ, 2020. 612 с.
19. Кримінологія: академ. курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ, 2018. 538 с.
20. Бабенко А. М., Бусол О. Ю., Костенко О. М. та ін. Кримінологія: підруч. Харків, 2018. 416 с.
21. Кримінологія: підруч. / за ред. Б. М. Головкина. Харків, 2020. 384 с.
22. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ, 2006. 192 с.
23. Нежурбіда С. І. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат. Чернівці, 2013. 432 с.
24. Філей Ю. В. Генеза мети заходів кримінально-правового реагування: філософсько-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 53. Т. 2. С. 88-90.
25. Філей Ю. В. Причини, умови та запобігання загальнокримінальній корисливій злочинності. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2017. № 2 (2). С. 78-89.
26. Філей Ю. В. Співвідношення гуманізму та ефективності заходів кримінально-правового реагування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т. 22. С. 130–135.
27. Хохряков Г. Ф. Криминология: учеб. Москва, 2000. 511 с.
15. Kuznetsova, N. F., Minkovskii, G. M. (Eds.). (1998). *Criminology: textbook*. Moscow. 566 p. (in Russian).
16. Dolgovoi, A. I. (Ed.). (2002). *Criminology: textbook for universities*. Moscow. 848 p. (in Russian).
17. Denysov, S. F., Puzyrevskiy, M. V. (2019). *Criminological dictionary-reference*. Chernihiv, 392 p. (in Ukrainian).
18. Dzhuzha, O. M., Vasylevych, V. V., Cherniei, V. V. et al. (2020) *Criminology: textbook*. Kyiv. 612 p. (in Ukrainian).
19. Lytvynov, O. M. (Ed.). (2018). *Criminology: academician course*. Kyiv. 538 p. (in Ukrainian).
20. Babenko, A. M., Busol, O. Yu., Kostenko, O. M. et al. (2018). *Criminology: textbook*. Kharkiv. 416 p. (in Ukrainian).
21. Holovkin, B. M. (Ed.). (2020). *Criminology: textbook*. Kharkiv. 384 p. (in Ukrainian).
22. Dzhuzhy, O. M. (Ed.). (2006). *Methods of criminological analysis of crime in Ukraine*. Kyiv. 192 p (in Ukrainian).
23. Nezhurbida, S. I. (2013). *Etiology of the crime: theories, analysis, result*. Chernivtsi. 432 p.
24. Filei, Yu. V. (2018). *Genesis of the purpose of measures of criminal law response: philosophical and legal aspect. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series. Issue. 53. Vol. 2. P. 88-90.* (in Ukrainian).
25. Filei, Yu. V. (2017) *Causes, conditions and prevention of general criminal mercenary crime. Penitentiary system: Yesterday. Today. Tomorrow*. No. 2 (2), P. 78-89 (in Ukrainian).
26. Filei, Yu. V. (2018). *The ratio of humanism and the effectiveness of criminal response. Scientific works of the National University "Odessa Law Academy"*. No. 22, P. 130-135 (in Ukrainian).
27. Khokhriakov, G. F. (2000). *Criminology: textbook*. Moscow. 511 p. (in Russian).

28. В'юник М. В., Карчевський М. В., Арланова О. Д. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали). Харків, 2020. 212 с.
29. Шехавцов Р. М., Хавронюк М. І. Звіт щодо кримінальної статистики в Україні. Київ, 2019. 80 с. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/1568808134cplr.-report-on-criminal-statistics-in-ukraine.pdf>
30. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2019 р. (форма № 6 річна). Державна судова адміністрація України. URL: https://kr.te.court.gov.ua/userfiles/media/sud1909/ZVIT2019/6_00601_4.2019.pdf.
28. Viunyk, M. V., Karchevskiy, M. V., Arlanova, O. D. (2020). Criminal law regulation in Ukraine: realities and prospects (analytical materials). Kharkiv. 212 p. (in Ukrainian).
29. Shekhavtsov, R. M., Khavroniuk, M. I. (2019). Report on criminal statistics in Ukraine Kyiv. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/1568808134cplr.-report-on-criminal-statistics-in-ukraine.pdf> (in Ukrainian).
30. Report on persons prosecuted and types of criminal punishment for 2019 (form No. 6 annual). State Judicial Administration of Ukraine. URL: https://kr.te.court.gov.ua/userfiles/media/sud1909/ZVIT2019/6_00601_4.2019.pdf (in Ukrainian).

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

**С. Ф. Денисов
Ю. В. Филей**

В статье исследуется проблема противодействия уголовным правонарушениям в сфере экономики. Подчеркивается, что экономическая преступность вызвана деструктивными тенденциями в развитии рыночных отношений в экономике и социальной сфере. Отсутствие реальной защиты законных экономических отношений, отставание законотворческой деятельности от потребностей хозяйственной практики, бессистемное принятие правовых актов, касающихся отдельных элементов экономической системы.

В последнее время наблюдается процесс объединения экономических и уголовных преступлений, а также слияния с организованной преступностью. Проникая в различные сферы экономики, преступные сообщества стремятся не только установить контроль над деятельностью конкретных предприятий, но и создать собственные структуры, способные занять лидирующие позиции в инфраструктуре отдельных отраслей. Повышается интеллектуальный уровень преступной деятельности, расширяются масштабы и способы посягательства.

Причины совершения корыстных преступлений в экономической сфере имеют как объективный, так и субъективный характер. Таким образом, в определении состава преступления задействованы как биологические, так и социальные характеристики человека.

Экономический преступник не считает себя преступником, хотя и признает, что нарушает закон. Проблема здесь в том, что СМИ очень однобоко освещают образ традиционного преступника, а также в том, что экономически преступное поведение на первый взгляд сложно отличить от социально послушного. Экономические преступники оправдывают свои преступления, советуя их с молчаливого согласия или одобрения общественного мнения. Они

отрицают причинение вреда гражданам, а также заявляют, что почти все бизнесмены поступают так же.

Ключевые слова: детерминация, экономические отношения, преступность, криминология, противодействие.

THE CAUSES AND CONDITIONS OF CRIME IN THE FIELD OF ECONOMY

**S Denysov
Yu. Filei**

The article examines the issue of combating criminal offenses in the field of economics. It is emphasized that economic crime is caused by destructive tendencies in the development of market relations in the economy and social sphere. Lack of real protection of legitimate economic relations, lag of law-making activity from the needs of economic practice, unsystematic adoption of legal acts concerning certain elements of the economic system.

Recently, there has been a process of merging economic and criminal offenses, as well as merging with organized crime. Penetrating into various spheres of the economy, criminal associations seek not only to establish control over the activities of specific enterprises but also to create their own structures capable of occupying a leading position in the infrastructure of individual industries. The intellectual level of criminal activity increases, the scope, and methods of encroachment expand.

The reasons for committing mercenary crimes in the economic sphere are both objective and subjective. Thus, in the determination of crime involved both biological and social characteristics of man.

An economic criminal does not perceive himself as a criminal, although he admits that he is breaking the law. The problem here is that the media is very one-sided coverage of the image of the traditional criminal, as well as the fact that economically criminal behavior is difficult at first glance to distinguish from socially obedient. Economic criminals justify their crimes by committing them with the tacit consent or approval of public opinion. They deny causing harm to citizens, and also claim that almost all businessmen do the same.

If the profit significantly exceeds the possible punishment, then such a crime becomes profitable. Criminal behavior should not be economically or socially profitable. At the same time, it is important to improve the economic and social living conditions of the people.

Key words: determination, economic relations, crime, criminolog